

Отже, оніми, використані Ю. Винничуком у романах, – найбільш виразний засіб інтелектуалізації його мови. Жоден онім, навіть якщо він ужитий лише один раз, не може бути викинутий із нього без змін у тексті, оскільки всі власні назви працюють на текст, роблять його більш зрозумілим і виразним.

Література

1. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX – XX ст. Ужгород : Патент, 1995. 120 с. 2. Винничук Ю. Мальва Ланда. Київ : Спадщина, 2012. 464 с. 3. Винничук Ю. Танго смерті. Харків : Фоліо, 2013. 379 с. 4. Винничук Ю. Аптекарь: Роман. Харків : Фоліо, 2015. 443 с. 5. Кохановская Т., Назаренко М. Бродячие дяки и другие чудаки. *Новый мир*. 2011. № 8. URL: <http://coollib.com/b/179451/read>.

Олена Сватковська

Науковий керівник – **Микола Гуменний**

Психологічні виміри в дитячих оповіданнях І. Я. Франка

Ключовим компонентом поетикального аналізу будь-якого художнього твору є дослідження внутрішнього світу персонажів з точки зору психології. Так, наприклад, літературознавець Григорій Клочек, стверджував, що «...естетика є властиво наука почування, спеціально про відчуження артистичної краси, – значить, є частиною психології» [5, с. 53–54]. В. Фащенко зазначив, що таким чином «...предметом психології є відображення внутрішньої єдності психічних процесів, станів, властивостей і дій, настроїв і поведінки людини, а також соціальних груп і класів. Це та властивість справжнього мистецтва, в якій істина постає як процес. Завдяки психологізму з'являється багатогранність образів, переконливість реальних колізій, мотивів поведінки дійових осіб і правдивість діалектики людської душі» [3, с. 57].

У літературознавстві з приводу даної проблеми відомі наукові праці М. Гуменного, Г. Клочека, М. Кодака, М. Моклиці, Л. Левчук, В. Фащенко тощо, у яких поняття «психологізм» досліджується «...як художня система форм (типів) і засобів зображення та вираження людської психіки в літературі» [3, с. 57]. Серед засобів психологічного зображення науковець А. Єсін акцентує увагу на:

- 1) рефлексії (коли письменник застосовує оповідь від першої та третьої особи);
- 2) психологічному аналізу (коли оповідь від третьої особи);
- 3) внутрішньому монолозі;
- 4) потоках свідомості як кінцевої форми внутрішнього мовлення;
- 5) пізнанні душевного стану;
- 6) художніх деталях (портрет, колористика, пейзаж, предмети побуту);
- 7) засобах приховування.

Також, реалізуючи поетикальний аналіз творчості А. Барбюса, Е. Ремарка, О. Гончара, літературознавець М. Гуменний, наголошує, що у творах письменників психологізм «...досягається різноманітними засобами і зводиться до аналізу почуттів, думок, переживань персонажів і автора. Він здійснюється у формі прямих авторських роздумів або у формі самоаналізу персонажів, або опосередкованим шляхом – відображенням їх вчинків, жестів» [1, с. 31], а також за допомогою портрету, колористики, пейзажу, внутрішнього монологу, прийомів замовчування, потоку свідомості, характеру персонажів, авторських відступів. Тобто, за визначенням Н. Павлюк «...психологізм – це взаємообумовлена єдність прийомів та засобів, спрямованих на розкриття душевної сутності героїв, проникнення у їхній внутрішній світ» [2, 51].

Мета статті – розглянути засоби розкриття психологічного стану, які притаманні персонажам в дитячих оповіданнях І. Я. Франка, що є показником не лише особливостей авторської широти уявлень про світ дитини, але й важливою складовою його письменницької довершеності. Характерною стильовою ознакою І. Франка є проникнення у глибини людської сутності в оповіданнях про дітей через внутрішній монолог, який використовується письменником, у більшості випадків, із психологічною метою: для того, щоб заглибитися у внутрішній стан героїв, а також, щоб читач більше дізнався про їхні почуття в життєвих ситуаціях. Для прозових творів автора характерне включення у сюжетну основу різноманітних спогадів персонажів, авторського подання подій та сновидінь ретроспективного характеру.

А. Швець класифікує твори Франка «дитячої тематики» як такі, що першочергово, відтворюють безпосередній відкритий світ дитини та типи дитячих образів. Як окрему категорію дослідниця виокремила «твори про школу», акцентуючи увагу на психології дитини: «Цікаво подана психологія дитини в оповіданнях шкільної тематики «Schönschreiben», «Грицева шкільна наука», «Олівець», «Отець-гуморист»» [7, с. 55]. Окресленням цієї проблемно-тематичної групи є опозиція «школа– природа», яка супроводжує дитину під час осягнення нею нової соціальної ролі: «Входження у новий соціальний статус супроводиться для школяра амбівалентними почуттями: з одного боку, інтригою, цікавістю – що там, за шкільним порогом, а з другого – ностальгією за тим безтурботним життям на лоні природи, що виступає якимось іншим казковим й омріяним світом на протигагу сірому монотонному просторові школи» [7, с. 55]. Особливо рисою творів І. Я. Франка є те, що повернення героїв у минуле відбувається на асоціативному рівні: коли одна якась річ, дрібниця викликає цілий згусток спогадів. В оповіданні «Олівець» письменник відтворив переживання свого шкільного товариша С. Леськова, який, знайшовши у снігу блискучий олівець, не повертав його, навіть не шукав власника, адже йому дуже сподобався цей предмет канцелярії. Але герой мучиться жахливими снами, його розшарпує совість, що він привласнив чужу річ: «Які страшні сни снилися мені вночі, як я кричав, утікав ніби, ховався, як за мною бігали та літали ящірки з острою мордою і з великим написом «Mittel» (марка олівця) на хребті, як мене кололо терня з жовтою блискучою корою і шестигранними кільцями, затемперованими при кінці, – се нехай тоне в криниці забуття» [8, с. 82]. Отже, письменник зображуючи внутрішній світ переживань героя, вказує, що він навіть не може пояснити своїх дій, свою провину окреслює коротким, але виразним зізнанням: «Я... Я боявся» [8, с. 83]. Саме страх не дає дитині зізнатися у скоєному, і тому муки совісті такі болючі.

Крім того, роздуми, як і спогади, стають невід'ємною частиною життя всіх персонажів дитячих творів І. Франка. Так, наприклад, Мирон з оповідання «Під оборогом» споглядає ліс під час бурі: «Але ж це ні людський ні звіриний голос, а просто сам ліс гукає, це музика самого лісу. Знову натуга, зусилля і Мирон міркує: з берізки сік точили хлопці, під дубом огонь розкладали, тому ліс Радичів гукає: Рани! Рани! Зробилося Миронові моторошно, так наче він побачив дно таємної Глибокої Дебрі. Ні, в глибшу безодню страшних таємниць заглянув: він відкрив тайну лісу, тайну природи. Його дитяча душа «заснала одного з тих потрясень, які в первісному людстві були часті і сильні, а вилились у почуття релігійного жаху перед невідомим у природі» [6, с. 126–150].

Самоаналіз героїв безпосередньо здійснюється у час негоди або буревію, коли вони, занурені у стан небезпеки, поринають у важкі думи, спричинені розтаванням із домівкою, болючими втратами рідних серцю людей, розлукою, роздумами над сенсом життя, над майбутнім. Так, наприклад, вступаючи в імітований двобій з хмарою-велетнем, Малий Мирон промовисто виголошує словесні знаки-заборони, табу, стилізовані під фольклорні замовляння: «Не смій! Не смій! Тут тобі не місце! Не смій! Я тобі кажу не смій! Тут тобі не місце! Ні, не пушу! Не смій тут розсипатися! Не пушу! Не смій тут! Вертай назад! На Діли, на дебрі! Сюди я не пушу тебе! На боки! На боки! На Радичів і на Панчужну! А тут не смій! Ані одного зеренця на ниви! Чуєш!» [6, с. 126 -150].

Варто також зазначити, що характерною рисою оповідань І. Франка є художньо деталізована портретна характеристика персонажів. У портреті Валька з оповідання «Schönschreiben» кожна деталь, кожен епітет і порівняння виконують не лише зображальну функцію – вони також підкреслюють звирячу жорстокість, бездушність учителя: «Його широке лице і широкі, міцно розвинені вилиці враз із великими, на боки повідгінаними ушима надавали йому вираз тупої упертості і м'ясоїдності. Невеликі жаб'ячі очі сиділи глибоко в ямках і блимали відтам якимось злобно та неприязно; у Валька кругла бараняча голова, грізний гадючий погляд, він стоїть над хлопчиком, мов кат над душею» [4, 85–90]. Таке характерологічне зображення героя зумовлено ідеєю письменника засудити антигуманну поведінку педагога-вихователя, в опозицію до якого вступає вчитель Міхонський з оповідання «Борис Граб», на образі якого письменник показував не лише приклад індивідуального підходу до дітей, а вивів образ педагога-гуманіста, новатора.

Отже, в дитячих оповіданнях Івана Франка широко представлені різноманітні засоби і прийоми зовнішнього та внутрішнього проявів психології персонажів. Письменник використовує сюжетотворчі можливості хронотопу, звертається до засобів ретроспективи, неабияку увагу приділяє внутрішньому стану персонажів: настрої, спогади, роздуми, переживання, портретні

характеристики, посилення психологічної функції пейзажів, психічні реакції – все це письменник зображує з великою художньою проникливістю та психологічною точністю.

Література

1. Гуменний М. Х. Поетикально-етичний аспект антивоєнних романів А. Барбюса, Е. Ремарка і О. Гончара. *Виховання і культура: Міжнародний науково-практичний журнал*. 2012. №3. С. 31–35.
2. Павлюк Н. Психологічні виміри історичної прози Ю. Мушкетика. *Science and education a new dimension*. Budapest, 2018. VI (45), issue 152. P. 51–55. (Series : Philology). (Index Copernicus).
3. Фащенко В. У глибинах людського буття : [літературознавчі студії] Одеса : Маяк, 2005. 639 с.
4. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-и томах. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 15. 528 с.
5. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-ти т. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 31. 595 с.
6. Франко І. Я. На лоні природи і інші оповідання. У Львові, 1905. З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка під зарядом К. Боднарського С. 126–150.
7. Швець А. Модель дитячого світу у прозі Івана Франка. *Дивослово*. 2005. № 9. С. 53–57.
8. Heinrich W. *Psychologia uczuc*. Lwów, 1907. 186 s.

Евеліна Босва, Тетяна Гернеза

Просторові космоніми у структурі поетичного ідіолекту Ліни Костенко

Космонімна лексика як компонент мовної системи підпорядковується її закономірностям, а за своїми специфічними ознаками має низку особливостей. Особливості цього шару лексики розглядали у своїх працях відомі науковці – Ю. О. Карпенко (1984), В. А. Никонов (1965), А. В. Суперанська (1973, 2008) та ін.

Космоніми, безперечно, належать до виразового фонду лексики, проте семантичний і функціональний аспекти космонімного шару онімного простору практично не вивчені (на відміну від антропонімних і топонімних одиниць). Саме тому представлена робота присвячена аналізу цього шару лексики у структурі поетичного ідіолекту Ліни Костенко. Цим фактором посилюється **актуальність** дослідження, яке у певній мірі мусить ліквідувати деякі прогалини в проблематиці функціонування космонімів у художньому дискурсі.

Метою дослідження є комплексний аналіз сегмента просторових космонімів (галактонімів, констелонімів і зодіонімів) загального космонімного простору, його наповнення та функціонування у поезіях Ліни Костенко.

Об'єктом роботи є ідіолект Л. Костенко. **Предметом** безпосереднього аналізу є просторовий сегмент (галактоніми, констелоніми, зодіоніми) космонімного простору як маркери авторського ідіостилу, семантичні та функціонально-стилістичні особливості конститuentів цих сегментів.

Для ідіолекту Ліни Костенко є характерним використання космонімічної лексики для надання поетичному мовленню образності, сенсової насиченості, неповторності. Це підтверджує проведений частотний і функціональний аналіз космонімічних одиниць; найчисленнішу групу у її текстах становлять космонімічні одиниці, де найголовнішою є *Сонце* (завжди позитивно забарвлене) і *Місяць* (для якого характерним є його вживання у складних метафоричних комплексах і амбівалентність сприйняття). Нами зафіксовано два галактоніми: на позначення нашої Галактики – *Чумацький Шлях* (8) / *Млечний Путь* (1) і на позначення іншої галактики – *туманність Андромеди* (2). *Чумацький Шлях* – срібносаяне скупчення зірок, що навпіл перетинає нічний небосхил. Це – наша Галактика, яка нараховує понад 100 мільярдів зірок, наш рідний дім. *Чумацький Шлях* усимволізував нелегкі життєві дороги, своєрідний орієнтир у пільмі, хаосі [3, с. 242]. Потрапивши у скрутне життєве становище, зазнавши страшної поразки від польських шляхтичів, знаходячись у стані розгубленості, гетьман Богдан Хмельницький апелює до *Чумацького Шляху*. Відбувається одночасна актуалізація символічного значення «нелегкі життєві дороги, своєрідний орієнтир у пільмі, хаосі» й примарного, прямого, денотативного значення лексем, які стали підґрунтям для утворення лексикалізованої власної назви на позначення нашої Галактики – *Чумацького Шляху* (сіль чумаки возили на возах, запряжених волами, а воли – ремигають). *Наприклад, «Ось ніч, і та зорею в очі цвікне. / Чумацький Шлях заремігає – злязь. / Хто допоможе, дурню макоцвітний, – / московський цар чи трансільванський князь?!»* [1, с. 6].

У художньому ідіомовленні Ліни Костенко тричі натрапляємо на використання галактоніма *туманність Андромеди*. *Туманність Андромеди* – найвідоміша чужа галактика, розташована у площині сузір'я Андромеди (звідси й назва). До початку 20 ст. туманність Андромеди вважали частиною нашої галактики, і лише у 1924 році астрономом Є. Хабблом було доведено, що цей